

Wegwijs in levensvragen

over humanistisch geestelijke verzorging

Eburon

Utrecht 2019

ISBN 978-94-6301-245-4

Uitgeverij Eburon, Utrecht
info@eburon.nl / www.eburon.nl

Omslagontwerp: Textcetera, Den Haag
Grafisch ontwerp: Studio Iris, Leende

© 2019. Alle rechten voorbehouden. Niets uit deze uitgave mag worden verveelvoudigd, opgeslagen in een geautomatiseerd gegevensbestand, of openbaar gemaakt, in enige vorm of op enige wijze, hetzij elektronisch, mechanisch, door fotokopieën, opnamen, of op enig andere manier, zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van de rechthebbende.

Inhoudsopgave

Voorwoord	7
Inleiding	9
I. Position Papers Humanistisch geestelijke Verzorging	13
1. De H van HGV: regie over betekenis <i>Joachim Duyndam</i>	15
2. Humanisme als sociaal-politieke stroming <i>Evelien Tonkens</i>	33
II. Praktijkverhalen	49
1. Menselijke bloei in de gevangenis? <i>Hans Scheper</i>	51
2. Betekenisregie door deelnemende professionaliteit <i>Beate Giebner</i>	57
3. Een maatschap biedt mogelijkheden en inspiratie <i>Maatschap Zingesprek Wageningen</i>	67
4. Invitation to Dance, Humanistisch geestelijke verzorging buiten de muren <i>Marjo van Bergen</i>	75
5. <i>Moral Injury</i> ; wat kun je ermee? Een pleidooi voor het leren integreren van existentiële ervaringen in plaats van behandelen <i>Erwin Kamp</i>	85

6. Bubbels en burn-out	95
<i>Mark Bos, Jeannette Bakker en Niki van Houten</i>	
7. Burn-out: een nieuwe uitdaging voor de geestelijke verzorging	105
<i>Bas Nabers</i>	
III. Slotwoord	
<i>Gaby Jacobs</i>	115
IV. Bibliografie	123

Voorwoord

Levensvragen, zingevingsvragen en de behoefte aan rituelen zijn van alle tijden, en zijn in wezen het meest menselijke van de mens.

Ingrijpende gebeurtenissen in het leven roepen ingrijpende vragen op: hoe moet het nu verder? Ook wanneer zaken voor de wind gaan kan de vraag spelen waar je nu echt inspiratie vindt, wie je bent, wat wezenlijk voor je is. Dit soort levensvragen heeft iedereen. Ze spelen bij het maken van belangrijke keuzes, bij verlies, bij het vieren van het leven; bij alle sleutelmomenten in ons bestaan. Maar hoe ermee om te gaan?

In levensbeschouwelijke tradities is hulp bij levensvragen van oudsher heel gewoon: mensen kunnen daarvoor terecht bij de pastoor, de dominee, imam of rabbijn. Ook in een sterk gesecculariseerde samenleving heeft levensbeschouwelijke begeleiding grote waarde. Humanistisch geestelijk verzorgers geven daaraan een eigentijdse en voor iedereen toegankelijke vorm. Zij zoeken de kracht in de mens zelf en staan voor medemenselijkheid en aandacht. Zij laten zich inspireren door humanistische waarden als eigenheid, autonomie, gelijkwaardigheid en open waarneming.

Humanistisch geestelijk verzorgers helpen mensen hun eigen situatie te onderzoeken en te ontdekken. Dat doen zij met behulp van gesprekken, rituelen, advies en ondersteuning. Ze bieden steun op een groeiend aantal plekken in de samenleving: bij burn-out op de werkvloer, in de krijgsmacht, in gevangnissen, bij de politie, ouderenzorg, hoger onderwijs, psychiatrie, jeugdzorg, palliatieve zorg, de eerstelijns GGZ en gehandicaptenzorg. Sommige geestelijk verzorgers werken zelfstandig, en zijn ook buiten deze terreinen te benaderen, bijvoorbeeld via ons online platform Lifestream¹. Waar zij zich ook bevinden, hun werkterrein is *altijd* de mens.

¹ <https://www.lifestream.nl/>

Het Humanistisch Verbond, de Universiteit voor Humanistiek en de humanistisch geestelijke verzorging delen een gezamenlijke missie: wij staan voor een menswaardige samenleving, waarin wij met zorg naar elkaar omzien. Een samenleving met aandacht voor positieve vrijheid op het gebied van vragen rond leven, liefde, en dood, die altijd óók raken aan zingeving en aan levensbeschouwing. Om deze reden investeren het Humanistisch Verbond en de Universiteit voor Humanistiek in humanistisch geestelijke verzorging en in de aandacht voor persoonlijke levensvragen. We staan voor een humaner zorgbeleid en een meer inclusieve samenleving op basis van een humanistische grondslag. Dit humanisme staat voor waarden als vrijheid, verantwoordelijkheid, rechtvaardigheid en waardering voor de kracht van diversiteit. Het is ook een esthetisch streven: de kunst om de mooie (...) en aantrekkelijke kanten van het mens zijn te ontwikkelen². Voor hulp bij levensvragen kun je dan ook terecht bij onze geestelijk verzorgers, of je nu gelovig bent of niet.

Dit boek, een coproductie van onderzoekers van humanistiek en humanistisch geestelijk verzorgers, maakt u wegwijs in de humanistisch geestelijke verzorging: hoe de theorie er in de praktijk uitziet, wat de kracht is van onze professionals, en welke betekenis dit werk krijgt in de levens van alle soorten mensen met zingevingsvragen.

Christa Compas, directeur Humanistisch Verbond

2 <https://www.uvh.nl/over-de-uvh/achtergrond-geschiedenis-en-tradities/humanisme-en-humanistiek>

Inleiding

Deze bundel is het resultaat van een samenwerking waarin de Universiteit voor Humanistiek, het Humanistisch Verbond en humanistisch geestelijk verzorgers de handen ineensloegen met toekomstgerichte, humanistisch geestelijke verzorging als focus. Vanuit verschillende invalshoeken en werkvelden wordt op zowel de theorie als de praktijk van de geestelijke verzorging van nu en voor de toekomst gereflecteerd. Dit boek beoogt daarmee een bijdrage te leveren aan zowel de ontwikkeling en positionering, als de profilering van humanistisch geestelijke verzorging.

Aanleiding

In onderlinge afstemming tussen de Universiteit voor Humanistiek, het landelijk bureau van het Humanistisch Verbond en de hoofden van dienst van de werkvelden defensie en justitie zijn in 2018 twee *position papers* tot stand gekomen, geschreven door Joachim Duyndam en Evelien Tonkens. Op de werkconferentie voor humanistisch geestelijk verzorgers in april 2018 werden beide stukken gepresenteerd en hebben geestelijk verzorgers daarover van gedachten gewisseld. Vanuit dit gesprek is besloten om deze bundel samen te stellen als een meerstemmige publicatie rondom humanistische praktijken van geestelijke verzorging, in een tijd van weggedrukte publieke waarden. De keuze is daarbij gevallen op het zichtbaar maken van praktijken, waarin eigentijds humanisme het verschil maakt.

Overzicht van de bijdragen in dit boek

De (bewerkte) bijdragen van Duyndam en Tonkens vormen gezamenlijk ook het eerste deel van deze bundel.

Joachim Duyndam, hoogleraar Humanisme en Filosofie en leider van het onderzoeksprogramma Humanistische Tradities, Zingeving, en Goed Ouder Worden (UvH) vertrekt in zijn *position paper* vanuit een schets van humanisme als levensbeschouwing, om daarbinnen het begrip betekenisregie te introduceren en vervolgens de waarde ervan te verkennen binnen de begeleiding bij levensvragen en zingevingsvragen die geestelijke verzorging is.

Evelien Tonkens, hoogleraar Burgerschap en Humanisering van de Publieke Sector (UvH), zet in haar bijdrage op prikkelende wijze uiteen welke betekenis het samenspel van de waarden vrijheid, gelijkheid en solidariteit kan hebben in humanisme als sociaal-politieke stroming, en illustreert de aandacht hiervoor als toegevoegde waarde voor de humanistisch geestelijke verzorging.

In het tweede deel *Praktijkverhalen* zijn zeven bijdragen gebundeld waarin professionals aan het woord zijn over de praktijk van humanistisch geestelijke verzorging in de diverse sprekende, traditionele én nieuwe werkerterreinen.

Hans Scheper, hoofd humanistisch geestelijke verzorging bij justitie, laat ons kennismaken met de eigenheid van de geestelijke verzorging in de context van justitie in zijn bijdrage *Menselijke bloei in de gevangenis?*. Daarbij schetsen de cursus Filosofie en Humanisme en de wekelijkse bezinningsbijeenkomsten de wijze waarop in het gevangeniswezen aan humanisme vorm en inhoud wordt gegeven als bron van inspiratie voor cliënten, en de ontwikkelingen die hij voor ogen heeft.

In het hoofdstuk *Betekenisregie door deelnemende professionaliteit* zet **Beate Giebner**, hoofd van de dienst geestelijke verzorging in het AMC, haarfijn uiteen hoe zij in contact met een patiënt inzet op de waarden die in het geding zijn. Centraal daarbij is hoe zij als humanistische professional menselijke gelijkwaardigheid als uitgangspunt neemt voor de deelnemende professionaliteit, waarmee zij wil bijdragen aan betekenisveerkracht voor de patiënt.

De vier geestelijk verzorgers **Linda van den Bosch, Margreet Bruens, Gerda Grave en Emma Schotveld** vormen samen de Maatschap **ZinGesprek Wageningen**. Het hoofdstuk *Een maatschap biedt mogelijkheden en inspiratie* verhaalt over het ontstaan van deze samenwerking, de opgedane ervaringen en het resulterende perspectief voor de toekomst.

Marjo van Bergen, pionierende humanistisch geestelijk verzorger met de eigen praktijk In Transit, is auteur van het hoofdstuk *Invitation to Dance, humanistisch geestelijke verzorging buiten de muren*. Aan de hand van de metafoor van het dansen, werkt zij uit welke betekenis dit werk als zelfstandige voor haar heeft.

Met de bijdrage *Moral Injury; wat kun je ermee? Een pleidooi voor het leren integreren van existentiële ervaringen in plaats van behandelen* schetst **Erwin Kamp**, Hoofdkrijgsmachtraadsman (hoofd van de Dienst Humanistisch geestelijke Verzorging bij Defensie), het belang van de groeiende aandacht voor het fenomeen *moral injury*. Daarbij schetst hij de betekenisvolle rol die de humanistisch geestelijke verzorging daarin speelt binnen de Nederlandse krijgsmacht, en de verdere ontwikkeling die hij voor ogen heeft.

Mark Bos schreef met collega geestelijk verzorgers **Jeannette Bakker** en **Niki van Houten** vanuit hun gezamenlijke ervaring met studentenraadswerk een origineel pleidooi voor aandacht voor begeleiding van studenten met levensvragen, getiteld *Bubbels en burn-out*.

Vanuit het Humanistisch Verbond schreef **Bas Nabers** als filosoof en programmamanager zorg & geestelijke verzorging in zijn bijdrage *Burn-out: een nieuwe uitdaging voor de geestelijke verzorging* vanuit een humaniseringsperspectief over het fenomeen burn-out en de zingevingsvragen en levensvragen die daarbij een rol spelen. Hij bepleit hierbij een benadering die het persoonlijke leven en begeleiding daarbij met maatschappelijke beeldvorming en beleid verenigt.

Het slotwoord van deze bundel is aan hoogleraar humanistisch geestelijke verzorging bij de Universiteit voor Humanistiek, **Gaby Jacobs**. Zij beschouwt in haar bijdrage de meerstemmige collectie verhalen die deze bundel is en voegt daaraan haar perspectief toe.